

Elke 'rechte eredienst' is een duiveluitdrijving, vond Miskotte

RECENSIE **THEOLOGIE**

Tjerk de Reus

Vermoeidheid, kan dat een factor zijn die mensen echt dwarszit, ook in de kerk? De theoloog K.H. Miskotte dacht van wel. We zijn 'te lamlendig' om een 'teken' te vragen, zegt hij in een van de preken die pas nu uitgegeven zijn.

K.H. Miskotte (1894-1976). Foto: Skandalon

En van de boeiende dingen die de preken van K.H. Miskotte (1894-1976) voor je in petto hebben, is de bijna rechtstreekse por die je toegediend krijgt in een verborgen laag van je ziel. Jij bent 'vermoeid', ontdek je bijvoorbeeld als Miskotte preekt over Achaz, een koning van Juda die al vroeg in het Bijbelboek Jesaja ter sprake komt. De man wilde niks, hield de boot af. Hoe herkenbaar, begrijp je nu, als Miskotte deze oude geschiedenis in het heden plaatst. Dit doet hij in een pas nu uitgegeven preek, te vinden in het boek *Te midden van het tumult. Tien nieuw ontdekte preken*, dat komende week verschijnt.

Natuurlijk brengt Miskotte als gelouterd prediker ook van alles ter sprake waarover je kunt nadenken, inzichten dus en vergezichten, exegetische kwesties – maar het lijkt toch de kernactiviteit van Miskottes prediking om de luisteraars in de ogen te zien. En dan iets te benoemen dat zij niet, of maar half, wisten over zichzelf.

In die zin preekte Miskotte voluit 'ontdekkend', zoals een oude bevinde term luidt: onthullend, gericht op het blootleggen van het innerlijk, waar misschien minder fijne dingen aangetroffen worden dan je zou denken. Maar als het erop lijkt dat mistroostigheid of mislukking het laatste woord hebben, treedt plotseling de genade in, en de vreugde. 'Elke rechte eredienst is exorcisme [uitdrijving – TdR] van de duivel', zegt Miskotte. En: 'In elke prediking wordt de geest van het nihilisme gebannen, want er wordt een Naam genoemd.'

Van Miskotte kennen we al heel wat preken, die tijdens zijn leven zijn gebundeld, zoals in *De vreemde vrij-spraak* (1938), *Feest in de voorhof* (1951) en *Miskende majesteit* (1969) – klinkende titels, zeker voor liefhebbers van Miskottes werk. En aan die reeks wordt nu dus *Te midden van het tumult* toegevoegd, met vijf preken uit 1942-1943, vier preken uit 1950 en een preek uit 1953, gehouden na de Watersnoodramp. Het zijn overigens preken die door hoorders zijn genoteerd, mogelijk in steno, en in typescript zijn bewaard gebleven in privéarchieven. Mirjam Elbers, die een proefschrift voorbereidt over de theologie van Miskotte, schreef de inleiding voor dit boek.

Hoopvolle wenk

Hoe Miskotte zijn luisteraars onder de huid komt, kan mooi worden geïllustreerd aan de hand van de vermoeidheid, die al even ter sprake kwam. Het gaat er dan om, in die preek, dat de koning van Juda een profeet op bezoek krijgt die hem adviseert om een 'teken van God' te vragen. Het land verkeert in de politieke moeilijke omstandigheden, dus er is wel reden om een hoopvolle wenk van hogerhand te verlangen. Maar deze koning, Achaz, weigert daar om te vragen. Dat is vermoeidheid, in de zin van geestelijke traagheid, zegt Miskotte. En deze ervaring projecteert vervolgens in zijn luisteraars. Hij zegt, wij redeneren toch ook op die manier? Dan zeggen we: 'Wat mij betreft mag het ook wegblijven, ik heb er niet naar gevraagd. Ik ben niet vijandig, welnee, maar ik geloof het wel.'

Maar als de mistigheid en de duister-

Te midden van het tumult. Tien nieuw ontdekte preken. K.H. Miskotte. Skandalon. 19,95 euro. **Op vrijdag 1 juli wordt in de Amsterdamse Willem de Zwijgerkerk een studiemiddag belegd over deze prekenbundel.** Dr. Kees van Ekris houdt het hoofdreferaat. Zie voor meer informatie www.miskottestichting.nl

nis waarin mensen dralen benoemd is, dient zich iets bevrijdends aan. Er blijkt een dragende grond te zijn, in weerwil van alle traagheid. 'Advent is de verwachting naar het teken dat we niet gevraagd hebben,' aldus Miskotte, 'maar dat komt, al schijnt ge te moe en te lamlendig om een teken te vragen.'

Bij Israël ingelijfd

Dat nieuwe, waarin je wordt meegenomen, dat over ons bestaan wordt 'uitgeroepen', heeft bij Miskotte altijd iets te maken met Israël. Wie zich gelovig noemt in christelijke zin, onderstreept hij, wordt 'bij Israël ingelijfd', zoals in de oude berijming van psalm 87 wordt geformuleerd. Miskotte citeert deze psalm in een preek waarin het gaat over het antisemitisme. Hij bespreekt dan een passage uit het boek Handelingen, en je wordt als luisteraar zomaar die context ingezogen. 'Allen zijn antiseniet', schrijft Miskotte. 'Dat is het wezen van ons heiden-zijn. De jood heeft nog geen woord gezegd en toch is hij al veroordeeld.'

Het is kenmerkend voor het heidenom – en dus voor ons – om 'verkleefd' te zijn aan de wereld, aan het nu-eenmaal-zo-zijn van de dingen. Als we ons dit realiseren, in de ruimte van de kerk, volgt zelfs de pijnlijke ontdekking 'dat ik alles zou willen geven om af te zijn van Gods genade' – we voelen ons 'betrappt en doorzien'. Maar de 'goddelijke ironie' weet daar wel raad mee, zegt Miskotte: we worden 'bij Israël ingelijfd'. Daarvoor, zegt Miskotte, 'moet je je kop buigen, maar dat is ook heerlijkheid, dat Hij ons inlijft bij het volk, waaruit onze Here Jezus

Christus voortgekomen is, en ons de naam van Sions kinderen doet dragen. Dat is heerlijk, want buiten Hem is er niets.'

Chaosmachten

Maar ondanks verlossing, heerlijkheid en zelfs 'feest', is er veel mis in het concrete leven. In zijn preek op 8 februari 1953, de zondag na de Watersnoodramp, gaat hij uitvoerig en zeer bewogen in op de chaosmachten die zijn losgebroken en vele mensen in leed hebben gedompeld. Maar die chaosmachten mag je niet vereenzelvigen met God. In het geloof, stelt hij, weten we 'met wie wij te doen hebben': niet met een god als een 'oerkracht achter en in de natuur', maar 'met Hem die in de geschiedenis ons heeft ontmoet, in de geschiedenis van Israël en van Christus.'

Hier laat Miskotte zich leiden door het inzicht dat de natuur en God niet samenvallen. Dat laatste zou heidenom zijn, iets heel anders dan geloven in het spoor van Jezus Christus. Maar hoe God en wereld samenhangen, dus hoe God niettemin heerst over het chaotische wereldgebeuren – dat is toch ook weer niet zo gemakkelijk op formule te brengen. God zit niet 'achter' alles wat gebeurt, ook niet 'achter' de Watersnoodramp. Maar Hij staat er niet buiten, zegt Miskotte, wel 'erboven' en in zekere zin ook 'erin'.

Mooi dat dit boek er is! Goed werk ook, van de K.H. Miskotte Stichting. Je treft hier oude preken aan, waarvan de frisheid toch vrij gemakkelijk geproefd kan worden, zeker als je open en aandachtig wilt lezen.